

صلوات و دعا برای فرج
سید ابوالفضل موسوی آقداش*
چکیده

دعا برای فرج از جمله وظایف منتظران در عصر غیبت است و از آن جا که صلوات به عنوان شعار شیعه مطرح می شود می تواند بهترین محمل دعا برای فرج باشد. مؤید این عمل ادعیه و زیاراتی است که در آن ها پس از ذکر صلوات، دعا برای فرج آل محمد علیهم السلام و حضرت مهدی علیه السلام ذکر شده است. در این نوشتار، در سه بخش با عناوین «چگونگی دعا برای فرج»، «آثار و برکات صلوات و دعا برای فرج» و «ضرورت ذکر صلوات با "عجل فرجهم" تلاش شده است با ذکر روایات مطرح در این زمینه، گامی برای فراگیر کردن ذکر صلوات با «عجل فرجهم» برداشته شود تا با آشکار شدن ضرورت این کار، کم کم نهضتی فراگیر در این راستا به وجود آید تا توانسته باشیم گامی عملی برای زمینه سازی فراگیر و عاشقانه برداریم.

واژگان کلیدی

فرج، دعا، صلوات، امام مهدی علیه السلام، آل محمد علیهم السلام.

* فارغ التحصیل مرکز تخصصی مهدویت (sama.1357@chmail.ir).

مقدمه

دعا به هر شکلی و زبانی که باشد در درگاه ربوبی مورد پذیرش است و لازم نیست با کیفیت یا آداب خاصی باشد. البته اگر با رعایت آداب خاص و با استفاده از کلمات و عباراتی پرمحتوا باشد، به یقین افضل خواهد بود؛ حتی در قنوت نماز واجب نیز برخی از مراجع اجازه داده‌اند تا به هر زبان و هر روشی دعا خوانده شود و ضرورتی ندارد که به زبان عربی باشد؛ هر چند ثواب دعاهای وارد شده از اهل بیت علیهم‌السلام بیشتر است.^۱

امتیاز خاص شیعه نسبت به دیگر مذاهب و ادیان این است که ادعیه وارد شده از حضرات معصومین علیهم‌السلام بهترین وسیله برای دعاست و شیعه با بهره‌مندی از این گنجینه ارزشمند معنوی به زیباترین شکل و صورت به درگاه حضرت حق التجا می‌کند و با این کلمات و جملات دُرربار، خواسته‌های خود را ابراز می‌دارد. در این میان، صلوات نیز دعایی است که ائمه اطهار علیهم‌السلام ما را از کیفیت مطلوب آن آگاه ساخته‌اند و در اختیار تشنگان معارف خود قرار داده‌اند.

همچنین دعا برای فرج اهل بیت علیهم‌السلام و ظهور حضرت مهدی علیه‌السلام نیز جزو آن دسته از دعاهایی است که ائمه علیهم‌السلام به ضرورت آن و آثار و برکاتش و تلاش برای گسترش آن اهتمام ویژه‌ای داشته‌اند. از جمله نمونه‌های آشکار آن هم دعا برای فرج، همراه با دعای مستجاب شده صلوات است. البته روشن است که با وجود انکار و مخالفت برخی از افراد غافل و گاه معاند با چنین دعاهایی، هرگز لازم نیست امر به دعای تعجیل فرج همراه با صلوات در روایات ذکر شده باشد، بلکه هر دو، دعایی هستند که می‌توان جدا به جا آورد؛ اما با کمال افتخار می‌بینیم که در منابع معتبر، کیفیت صلوات و دعا برای فرج با لفظ «عجل فرجهم» آمده است؛ هر چند برخی از این ادعیه به زمان و مکانی خاص اختصاص ندارد، اما برای مأثور بودن کافی است.

1. «اظهر جواز قنوت به غیر عربی است و باید به هر لغتی که می‌خواند صحیح بخواند» (نک: راشدی، 1383، 274، ذیل مسئله 1120 از آیت‌الله العظمی بهجت علیه‌السلام)؛ «دعا در قنوت به زبان فارسی اشکال ندارد، بلکه هر دعایی را در قنوت می‌توان به هر زبانی خواند» (خامنه‌ای، 1390: پاسخ سؤال 488).

البته گفتنی است تمام دعاها را می‌توان رجاءً (به امید رسیدن به ثواب بیشتر)، در هر زمان و مکانی خواند؛ چرا که دعا، طلب حاجت و نیاز به درگاه خداوند بی‌نیاز است و خداوند هم برای شنیدن دعاهای بندگانش زمان و مکان مشخص نکرده و فرموده است:

﴿ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ﴾؛ (غافر: 60)

[پروردگارتان فرمود: مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم.

و نیز می‌فرماید:

﴿إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي﴾؛ (بقره: 186)

هر گاه بندگان من، از تو درباره من بپرسند، [بگو] من نزدیکم، و دعای دعاکننده را _ به هنگامی که مرا بخواند _ اجابت می‌کنم.

البته برخی از زمان‌ها یا مکان‌ها فضیلت خاصی دارند و دعا در آن موقعیت‌ها سریع‌تر به اجابت می‌رسد. برای مثال، در روایتی از پیامبر اسلام ﷺ نقل شد است:

درهای آسمان در چهار مورد باز می‌شود (دعا مستجاب می‌شود): هنگام نزول باران، هنگامی که فرزند به سیمای پدر و مادرش نگاه می‌کند، وقتی که در کعبه باز می‌شود، زمان عقد ازدواج. (شعیری، بی‌تا: 101)

الف) انواع دعا برای فرج

با توجه به ادعیه وارد شده درباره دعا برای فرج و همراهی کردن یا همراهی نکردن آن‌ها با ذکر شریف صلوات، می‌توان دعاهایی را که برای فرج حضرت مهدی ﷺ ذکر شده است در دو بخش کلی ذکر کرد:

1. دعاها و زیارات مربوط به فرج آل محمد ﷺ و تعجیل در ظهور حضرت حجت ﷺ

در توقیع شریفی از حضرت مهدی ﷺ وارد شده است:

وَ أَكْثِرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجُكُمْ؛ (صدوق، 1395: ج 2، 485؛ طبرسی، 1403: ج 2، 471)

برای تعجیل در فرج من بسیار دعا کنید؛ زیرا گشایش کارهای شما در آن است.

در دعای عهد _ که از حضرت امام صادق ﷺ نقل شده است _ عاشقان مهدی ﷺ با سوز و گداز زمزمه می‌کنند:

اللَّهُمَّ ارِنِي الطَّلَعَةَ الرَّشِيدَةَ... وَ عَجِّلْ فَرَجَهُ وَ سَهِّلْ مَخْرَجَهُ؛ (قمی، 1378: دعای عهد)

بارخدایا، آن چهرهٔ ارجمند را به من بنمایان... در فرج او تعجیل کن و ظهورش را آسان نما.

امام صادق علیه السلام در دعایی برای تعجیل در نصرت و یاری آل محمد و ولیّ آنان دعا می‌کند و از خداوند خواری و زبونی سریع دشمنانشان را طلب می‌نماید:

عَجَّلْ نَصْرَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ وَلِيِّهِمْ وَ اخْزِ عَدُوَّهُمْ عَاجِلًا. (برقی، 1371: ج 2، 355)

2. ادعیه یا زیاراتی برای فرج اهل بیت علیهم السلام و حضرت مهدی علیه السلام پس از ذکر صلوات این قسم از دعاها را نیز می‌توان به دو صورت زیر معرفی کرد:

یکم. ادعیه و زیاراتی برای زمان یا مکانی خاص

دعا برای تعجیل فرج در عید قربان و روز جمعه: امام سجاد علیه السلام در دعای چهل و هشتم صحیفه برای عید قربان و روز جمعه، پس از اشاره به غصب حق وصایت و امامت اهل بیت علیهم السلام ابتدا بر دشمنان آنان لعن و نفرین خدا را طلب می‌کند و سپس با ذکر صلوات بر محمد و آل محمد علیهم السلام خواستار تعجیل در فرج و نصرت اهل بیت علیهم السلام می‌شود:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، ... وَ عَجِّلِ الْفَرَجَ وَ الرُّوحَ وَ النُّصْرَةَ وَ التَّمَكِينَ وَ التَّأْيِيدَ لَهُمْ. (منسوب به امام علی بن الحسین علیه السلام، 1376: 238، دعای 48، حر عاملی، 1362: 350)

سجده شکر تعقیبات نماز ظهر: در باب کیفیت خواندن 51 رکعت در یک شبانه روز آمده است: نماز گزار بعد از نماز ظهر پس از صلوات، حوایج خود را بخواهد و دو سجده شکر به جا آورد و در سجده شکر بگوید:

اللَّهُمَّ إِلَيْكَ تَوَجَّهْتُ وَ بِكَ اعْتَصَمْتُ ... لَا إِلَهَ غَيْرُكَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ؛ (مفید، 1413: 108)

خدایا، به تو رو کرده‌ام و به دامن رحمت تو چنگ می‌زنم... خدایا، بر محمد و آل محمد درود فرست و در فرج آنها تعجیل فرما!

اعمال پنج‌شنبه و جمعه: در معوذات روز پنج‌شنبه آمده است:

مستحب است در این روز به جز معوذات وارد شده، سوره قدر و این صلوات را صد مرتبه بخواند: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ وَ أَهْلِكَ عَدُوَّهُمْ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ». (کفعمی، 1418: 141 - 142؛ مجلسی، 1403: ج 87، 215 - 216، ح 43)

در اعمال روز جمعه، صلوات و دعا برای فرج صد مرتبه ذکر شده است:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ. (كفعمی، 1418: 71 - 72؛ همو، 1405: 420 - 421)

اعمال ماه مبارک رمضان: در باب دعا بین رکعات نماز _ که در دهه آخر شبهای ماه مبارک رمضان خوانده می شود _ آمده است:

يَا كَرِيمُ يَا كَرِيمُ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ وَ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي؛ ۲ (طوسی، 1407: ج 3، 77 - 78)

در تسبیح ده جزئی که برای روزهای مبارک رمضان آمده است، می خوانیم:
سُبْحَانَ اللَّهِ بَارِئِ النَّسَمِ ... اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ كُلَّمَا طَلَعَتْ شَمْسٌ ...
سپس صلوات بر هر یک از ائمه علیهم السلام جداگانه ذکر شده و پس از صلوات بر همه امامان آمده است:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى الْخَلْفِ مِنْ نَعْدِهِ إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ وَ وَالٍ مَنْ وَالَاهُ وَ عَادٍ مَنْ عَادَاهُ وَ عَجِّلِ اللَّهُمَّ فَرَجَهُ.
(كفعمی، 1418: 227 - 231)

در این دعا افزون بر صوات بر ائمه علیهم السلام، برای دوستدارانشان نیز دعا می کند و به صورت خاص، فرج آخرین ذخیره الهی را مسئلت می نماید.

ادعیه سحرگاهان: کفعمی برای سحرها دعایی به نام «حریق» ذکر کرده است که بعد از جملات نخستین آن، پس از هر چند جمله، ذکر صلوات تکرار شده است. در جملات آخر دعا صلوات و دعای برای فرج اهل بیت علیهم السلام و همه مؤمنان یکجا نقل می شود:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ وَ عَجِّلِ اللَّهُمَّ فَرَجَهُمْ وَ فَرَجِي وَ فَرَجِ عَنْ كُلِّ مَهْمُومٍ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ. (همو: 55 - 59؛ همو، 1405: 72 - 78؛ حر عاملی، 1362: 313)

دعاهای روز عاشورا: عبدالله بن سنان می گوید: روز عاشورا به خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم. حضرت بسیار محزون بود و پس از اشاره به مصائب حضرت سیدالشهدا علیه السلام زیارتنامه ای یادم داد که در جملاتی از آن آمده است:

اللَّهُمَّ وَ عَجِّلْ فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِمْ وَ اسْتَنْفِذْهُمْ مِنْ أَيْدِي الْمُنَافِقِينَ.

2. «الدُّعَاءُ بَيْنَ الرَّكْعَتَيْنِ الْعَشْرَةِ الْمَزِيدَةِ عَلَى الْعَشْرِينَ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ.» (مفید، 1413:

181، باب الدعاء بین الركعات؛ مجلسی، 1406: ج 5، 51)

ادعیه روز عرفه: امام صادق علیه السلام در فرازهای پایانی دعایی که پس از نماز ظهر و عصر در روز عرفه از ایشان نقل شده، بعد از درود بر محمد و آل اش، فرج آنان را مسئلت می نماید:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الَّذِينَ أَذْهَبَتْ عَنْهُمْ الرُّجْسَ ... اللَّهُمَّ عَجِّلِ الرُّوحَ وَ الْفَرَجَ لِآلِ مُحَمَّدٍ. (ابن طاووس، 1376: ج 1، 369 - 375؛ مجلسی، 1423: 182 - 189)

زیارتنامه های ائمه اطهار علیهم السلام در زیارت امام جواد علیه السلام آمده است که بعد از نماز زیارت، تسبیح حضرت زهرا علیها السلام را به جا آور و سپس این دعا را بخوان:

اللَّهُمَّ إِنِّيكَ نَصَبْتُ يَدِي ... اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ وَلِيِّكَ، وَ افْتَحْ لَهُ فُتْحًا يَسِيرًا.

همچنین در زیارتنامه امام هادی و امام حسن عسکری علیهما السلام در سامرا آمده است:

أَنْ يَجْعَلَ حَظِّي مِنْ زِيَارَتِي إِثْمًا صَلَاةً عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ ... اللَّهُمَّ عَجِّلْ فَرَجَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ وَلِيِّكَ وَ اجْعَلْ فَرَجَنَا مَعَ فَرَجِهِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ؛ (صدوق، 1413: ج 2، 607، باب زیارت عسکرین علیهما السلام؛ ابن قولویه، 1356: 313 - 314)

خداوند بهره زیارت مرا صلوات بر محمد و آلش قرار دهد ... خدایا، فرج امام عصر علیه السلام را برسان و فرج و گشایش ما را همراه با فرج او قرار ده!

دوم. ادعیه و زیارات کلی، بدون اختصاص به زمان یا مکانی خاص
با نگاهی گذرا به کتب روایی، می توان احادیثی را دید که در آن ها دعا برای فرج، همراه با ذکر شریف صلوات آمده است و به مکان یا زمان خاصی محدود نمی شوند. در این جا به مواردی از این دست ادعیه اشاره می شود.

دعای جامع خیر دنیا و آخرت: عمرو بن ابی المقدام می گوید: امام صادق علیه السلام دعایی که جامع خیر دنیا و آخرت است را به من تعلیم فرمود. حضرت در این دعا با ذکر صفات حضرت حق، پس از بیان چند دعا _ همچون طلب آمرزش _ بعد از ذکر صلوات، فرج و آسایش و سرور اهل بیت علیهم السلام را از درگاه الهی مسئلت می نماید و سپس دعا می کند که خداوند متعال طعم و حلاوت این فرج را بر ایشان نیز بچشاند و دشمنانشان را نابود گرداند:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ وَ رُوحَهُمْ وَ رَاحَتَهُمْ وَ سُرُورَهُمْ وَ اذْقِنِي طَعْمَ فَرَجِهِمْ وَ أَهْلِكَ اَعْدَاءَهُمْ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ. (کلینی، 1407: ج 2، 583، ح 18)

دعای توسل به ائمه علیهم السلام: در دعایی که دربر دارنده توسل به فرد فرد ائمه علیهم السلام است، می خوانیم:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ أَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ ابْنَتِهِ وَ ابْنَيْهَا الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ ... اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنِّي أَعْلَمُ أَنَّكَ قَادِرٌ عَلَى قَضَاءِ حَوَائِجِي فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ عَجَلْ يَا رَبِّ فَرَجٍ وَ لِيَّكَ وَ ابْنِ بِنْتِ نَبِيِّكَ؛ (مجلسی، 1403: ج 99، 251 - 252)

خدایا، تو می دانی که من به توانایی تو برای برآورده کردن خواسته هایم آگاهم؛ پس بر محمد و اش درود فرست و در فرج ولی خود و فرزند دختر پیامبرت تعجیل فرما!

تعقیبات نمازهای یومیه و مستحبی: حضرت علی علیه السلام در دعایی که به صورت مطلق برای تعقیبات پس از هر نماز واجب از ایشان نقل شده است، عرضه می دارد:

إِلٰهِي هَذِهِ صَلَاتِي صَلَّيْتُهَا لَا لِحَاجَةٍ مِنْكَ إِلَيْهَا وَلَا رَغْبَةٍ مِنْكَ فِيهَا ... يَا رَبَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجَلْ فَرَجَ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ ... اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجَلْ لَوْلِيَّكَ الْفَرَجَ وَ الْعَافِيَةَ وَ النَّصْرَ. (كفعمی، 1405: 20 - 24)

امیرمؤمنان علیه السلام در این دعا دوبار فرج آل محمد علیهم السلام را مسئلت می نماید و برای آخرین ذخیره الهی از خداوند متعال عافیت و نصرت طلب می کند.

دعای بعد از نماز امام زمان علیه السلام: در بابی از وسائل الشیعه _ که نماز مخصوص هر امام را جداگانه آورده _ بعد از نماز امام زمان علیه السلام این دعا را ذکر کرده است:

اللَّهُمَّ عَظُمَ الْبَلَاءُ وَ بَرِحَ الْخَفَاءُ ... اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الَّذِينَ أَمَرْتَنَا بِطَاعَتِهِمْ وَ عَجَلْ اللَّهُمَّ فَرَجَهُمْ بِقَائِمِهِمْ وَ أَظْهِرْ إِعْرَازَهُ. (حر عاملی، 1409: ج 8، 184 - 185، بَابُ 53 اسْتِحْبَابِ السُّطُوعِ بِصَلَوَاتِ الْأَيَّمَّةِ، ح 10374؛ ابن طاووس، 1330: 280 - 281)

در این دعا پس از صلوات، به صراحت فرج آل محمد علیهم السلام ظهور حضرت قائم علیه السلام بیان شده و پس از آن نیز آشکار شدن عزت و سربلندی دولت مهدوی مسئلت شده است.

دعای امام رضا علیه السلام بعد از نماز جعفر طیار: حسن بن قاسم می گوید: دیدم امام رضا علیه السلام در غروب روز جمعه نماز جعفر طیار ۳ خواند و سپس دعایی قرائت فرمود که در اواخر آن پس از صلوات، فرمود:

3. این نماز چهار رکعتی _ که شیخ عباس قمی از آن به «اکسیر اعظم و کبریت احمر» تعبیر می کند _ زمان خاصی ندارد، هرچند افضل اوقات آن ظهر جمعه است. (نک: قمی، 1378: بحث نماز جعفر)

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ ... اللَّهُمَّ عَجِّلْ فَرَجَ قَائِمِهِمْ بِأَمْرِكَ وَ أَنْصُرُهُ. (مجلسی، 1403: ج88، 195-198، ح3)

امام رضا علیه السلام به صراحت فرج قائم آل محمد علیهم السلام را می‌خواهد و می‌فرماید: خدایا، به وسیله او دینت را که بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله دچار تغییر و تبدیل شده بود، تجدید و احیا نما!

حرز امام سجاد علیه السلام: در آخرین جملاتِ حرز امام سجاد علیه السلام پس از درود و سلام به تک تک ائمه علیهم السلام آمده است:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفَى وَ عَلَى عَلِيٍّ الْمُرْتَضَى وَ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ ... عَجِّلْ فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْصُرْ شِيعَةَ آلِ مُحَمَّدٍ ... وَ ارْزُقْنِي رُؤْيَةَ قَائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ. (ابن طاووس، 1411، 16 و 232 - 233؛ مجلسی، 1403: ج91، 265-266، باب 42، ح1)

در این حرز، علاوه بر دعا برای فرج و لعن بر دشمنان اهل بیت علیهم السلام توفیق زیارت و دیدار حضرت مهدی علیه السلام نیز خواسته شده است.

دعای مخزون: در فقراتی از این دعا، پس از ذکر صلوات، فرج آل محمد علیهم السلام مسئلت شده است:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ... اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ ... اللَّهُمَّ عَجِّلِ الرُّوحَ وَ الْفَرَجَ لِآلِ مُحَمَّدٍ. (مجلسی، 1403: ج95، 243 - 245)

دعای فرج: کفعمی دعایی به نام «دعای فرج» ذکر می‌کند که بنابر نقل، پس از نماز حاجتی که امام رضا علیه السلام تعلیم داده است، خوانده می‌شود. در اوایل دعا، لفظ «فرج» با عبارات گوناگونی آمده است:

يَا مُفْرَجَ الْفَرْجِ يَا كَرِيمَ الْفَرْجِ يَا عَزِيزَ الْفَرْجِ يَا جَبَّارَ الْفَرْجِ يَا رَحْمَانَ الْفَرْجِ.

در ادامه با ذکر دعایی شبیه به دعای توسل، اسامی ائمه علیهم السلام را ذکر می‌کند و پس از آن خداوند را به حق خود و معصومین و انبیا و مقربان درگاه الهی قسم می‌دهد که بر محمد و خاندانش درود فرستد و فرج آل محمد علیهم السلام را برساند:

اللَّهُمَّ بِحَقِّكَ الْعَظِيمِ وَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ بِحَقِّ أَنْبِيَائِكَ ... وَ بِحَقِّ مَنْ نَادَاكَ وَ نَاجَاكَ وَ دَعَاكَ فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ. (کفعمی، 1418: 323 - 326)

دعای کنز العرش: در دعای «کنز العرش» که از حضرت رسول صلی الله علیه و آله نقل شده است، پس از این که خداوند را به چهارده معصوم و انبیای الهی و مقربان درگاهش قسم می‌دهد، بعد

از صلوات در جملاتی _ که شبیه به دعای مشهور سلامتی حضرت حجت علیه السلام است _
عرضه می‌دارد:

يَا رَبِّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَاةً كَثِيرَةً دَائِمَةً ... اللَّهُمَّ وَ كُنْ لَوْلِيكَ فِي أَرْضِكَ وَ حُجَّتِكَ
عَلَى عِبَادِكَ وَلِيًّا وَ حَافِظًا وَ قَائِدًا وَ نَاصِرًا وَ دَلِيلًا وَ عَيْنًا حَتَّى تُسَكِّنَهُ أَرْضَكَ طَوْعًا وَ تُمَتِّعَهُ فِيهَا طَوِيلًا وَ
عَجَلُ فَرَجِهِ وَ اجْعَلْنَا مِنْ شِيعَتِهِ وَ أَوْلِيَائِهِ وَ أَعْوَانِهِ وَ أَنْصَارِهِ وَ مُحِبِّيهِ وَ اتَّبَاعِهِ. (همو: 356 - 361)

در این دعا نه تنها برای فرج دعا می‌کند، بلکه از خداوند می‌خواهد که ما را از شیعیان و یاوران قائم
آل محمد علیه السلام قرار ده.

ب) آثار و برکات صلوات همراه با دعا برای فرج
با توجه به روایاتی که در بخش پیشین ذکر شد، هرگاه این ذکر شریف با صلوات همراه شود،
برکاتی ویژه خواهد داشت. در این بخش برای پرهیز از تکرار روایات یادشده، تنها به آثار و برکات
حاصل از ذکر صلوات و دعا برای فرج پرداخته می‌شود و روایات به صورت کوتاه و تنها برای بیان
محل شاهد ذکر می‌شوند.

1. توفیق درک محضر حضرت ولی عصر علیه السلام

امام صادق علیه السلام در روایتی که به طور مطلق برای روز جمعه نقل شده است می‌فرماید:
مَنْ قَالَ بَعْدَ صَلَاةِ الظُّهْرِ وَ صَلَاةِ الْفَجْرِ فِي الْجُمُعَةِ وَ غَيْرِهَا «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ
عَجَلْ فَرَجَهُمْ» لَمْ يَمُتْ حَتَّى يُدْرِكَ الْقَائِمَ الْمَهْدِيَّ علیه السلام؛⁴
هر کس بعد از نماز صبح و ظهر بگوید: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجَلْ فَرَجَهُمْ»
نمی‌میرد تا این که حضرت مهدی علیه السلام را درک می‌کند.
بر اساس برخی آیات و روایات و کتب لغت، «درک» به معنای «رسیدن، پیوستن، وصول و
الحاق»⁵ آمده است. قرآن کریم می‌فرماید:

4. علامه مجلسی در آخر این روایت «القائم المهدی» آورده، ولی کتب دیگر «القائم من آل
محمد علیه السلام» نقل کرده‌اند. (نک: طوسی، 1411: 368؛ نوری، 1408: ج 5، 96، ح 5426؛ مجلسی،
1403: ج 86، 363 - 364 به نقل از کفعمی، 1405: 421)

5. الدرک: اللحاق و الوصول إلى الشيء، أدركته إدراكاً و درکاً (قرشی بنایی، 1412: ج 2، 340؛
مصطفوی، 1368: ج 3، 200؛ همچنین نک: ابن منظور، 1414: ج 10، 419؛ بستانی، 1375:
34).

﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ﴾؛ (انعام: 103)

چشم‌ها او را در نمی‌یابند و اوست که دیدگان را درمی‌یابد.

همچنین امام صادق علیه السلام در جواب کسانی که پرسیدند: آیا قائم آل محمد علیه السلام به دنیا آمده است؟ فرمود:

لَا وَ لَوْ أَدْرَكْتُهُ لَخَدَمْتُهُ أَيَّامَ حَيَاتِي؛ (نعمانی، 1397: 245، ج 46)

نه، هنوز به دنیا نیامده، ولی اگر او را درک می‌کردم، تمام عمر خدمتگزاری اش را می‌نمودم. با توجه سیاق جمله و معنای لغوی «أدرکته: إذا طلبته فلحقته، (مصطفوی، 1368: ج 3، 201؛ فیومی، 1414: ج 2، 192) أدرکته: أى لحقته» (طریحی، 1375: ج 5، 265) خدمت‌گزاری زمانی معنا پیدا می‌کند که حضور باشد. شاید هم بتوان خدمت‌گزاری را بیشتر توسعه داد و گفت منظور امام صادق علیه السلام خدمت در حضور حضرت مهدی علیه السلام نیست، بلکه منظور این است که اگر زمان ظهور او را درک می‌کردم هر جا باشم کاری انجام می‌دهم که موجب رضایت حضرت و خدمتی به او باشد. البته متبادر از حدیث، معنای اول صحیح‌تر می‌نماید. بر این اساس در روایت مورد نظر معنای حدیث این خواهد بود که فرستنده صلوات مذکور، توفیق زیارت و شرفیابی به محضر نورانی حضرت مهدی علیه السلام را خواهد داشت.

در معنایی وسیع‌تر نیز می‌توان گفت، فرستنده صلوات به معنای حقیقی توفیق شناخت و معرفت نسبت به امام زمان علیه السلام را خواهد یافت و در این صورت است که غیبت امام نزد او به منزله مشاهده خواهد بود و خواهد توانست از سختی‌ها و امتحانات عصر غیبت سربلند بیرون آید؛ زیرا بنابر روایات، غیبت و حیرت قائم آل محمد علیه السلام سبب گمراهی خلق از دین می‌شود (صدوق، 1377: ج 1، 404، ح 4، باب 26) و همه مردم در آن به شک افتند، مگر آن که خدایش نگاه دارد (همو: ج 2، 80 - 81، باب 42).

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید:

سوگند به آن کسی که مرا به راستی بشیر و نذیر مبعوث کرده است، کسانی که در دوران غیبتش بر عقیده امامتش پایدارند از کبریت احمر ۶ کمیاب‌ترند. (صدوق، 1377: ج 1، 404 - 405، باب 26، ح 7)

6. در لغت عرب هر چیز نفیس و کمیاب را به کبریت احمر تشبیه می‌کنند و مشهور این است که کبریت احمر اکسیر و جوهری است که کیمیاگران در طلب آنند و شاید وجود خارجی هم نداشته باشد.

کسی که در دوران غیبت دین‌داری کند، همچون کسی است که شاخه درخت خار را به دست بکشد تا برگ و خار آن را بگیرد (همو: ج 2، 16، ح 34، باب 34) و به سبب این سختی‌هاست که فرمود: صاحب الامر غیبتی دارد؛ هر بنده‌ای باید تقوا داشته باشد و به دینش بچسبد (همو)؛ زیرا بر عقیده امامت او باقی نمی‌ماند، مگر کسی که خدا دلش را به ایمان امتحان کرده باشد (همو: ج 1، 365، باب 24).

بنابراین صلوات و دعا برای فرج یکی از حلقه‌های وصل به معشوق به شمار می‌رود و منتظر واقعی _ که امام خویش را به معنای حقیقی درک کرده است _ خواهد توانست همچون غریقی که در طوفان حوادث افتاده است، به سرمنزل مقصود برسد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

در عصر غیبت، کسی نجات نمی‌یابد مگر آن که دعای غریق را بخواند؛ یعنی بگوید: يَا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ. (همو، ج 2، 21، ح 50، باب 34)

2. بهترین امان

امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش چنین نقل فرمود:

مَنْ قَالَ عَقِيبَ الظُّهْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ: «اللَّهُمَّ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَ صَلَوَاتِ مَلَائِكَتِكَ وَ رُسُلِكَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجَّلْ فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ» كَانَتْ أَمَانًا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ؛ (نوری، 1408: ج 6، 97 - 98، ح 6521؛ دیلمی، 1408: 366 - 367؛ مجلسی، 1403: ج 87، 65، ح 8)

هرکس بعد از نماز ظهر در روز جمعه سه مرتبه بگوید: «خدایا صلوات و سلام خود و ملائکه و پیامبران را بر محمد و آل محمد قرار ده و در فرج آل محمد تعجیل فرما» تا جمعه دیگر در امان خواهد بود.

3. توفیق یاری حضرت ولی عصر علیه السلام

امام صادق علیه السلام به نقل از پدران بزرگوارش می‌فرماید:

... وَ مَنْ قَالَ أَيْضًا عَقِيبَ الْجُمُعَةِ سَبْعَ مَرَّاتٍ «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجَّلْ فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ» كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْقَائِمِ علیه السلام؛ (نوری، 1408: ج 6، 97 - 98، ح 6521؛ دیلمی، 1408: 366 - 367؛ مجلسی، 1403: ج 87، 65، ح 8)

7. کنایه از نهایت سختی و آزردهی است.

هرکس پس از نماز جمعه هفت مرتبه بگوید: «خدایا، بر محمد و خاندان او درود فرست و در فرج آل محمد تعجیل کن» از اصحاب و یاران حضرت مهدی علیه السلام خواهد بود.

از این روایت چند برداشت می‌توان کرد؛ یکی این که فرستنده صلوات آن قدر عمر خواهد کرد که عصر ظهور را می‌بیند و امام را یاری می‌دهد؛ احتمال دیگر این است که _ به مانند آن چه در دعای عهد نیز آمده _ اگر فرد در زمان غیبت از دنیا رفت، در عصر ظهور دوباره زنده می‌شود و توفیق حضور در رکاب حضرت و یاری آن بزرگوار را می‌یابد.^۸

اللَّهُمَّ فَإِنْ حَالَ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ الْمَوْتُ الَّذِي جَعَلْتَهُ عَلَى عِبَادِكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا فَأَخْرِجْنِي مِنْ قَبْرِ مُؤْتَزِرًا كَفَنِي شَاهِرًا سَبِيْفِي مُجَرِّدًا قَنَاتِي مُلَبِّيًا دَعْوَةَ الدَّاعِي فِي الْخَاصِرِ وَ الْبَادِي؛ (كفعمی، 1405: 550 - 551؛ مجلسی، 1403: ج 53، 95 ح 111)

پروردگارا، اگر مرگ _ که آن را برای بندگان امری حتمی قرار داده‌ای _ میان من و آن حضرت جدایی انداخت، مرا از قبرم بیرون آور تا در حالی که کفنم را پوشیده و شمشیرم را از غلاف درآورده و نیزه‌ام را به دست گرفته‌ام، در میان آن‌ها که در شهر حاضرند یا آنان که کوچ می‌کنند، قرار گیرم و دعوت‌کننده آن حضرت را اجابت کنم. (دوانی، 1378: 1216-1217)

البته همچون روایات دیگر می‌توان معنای کلی‌تری نیز برداشت کرد و گفت، شاید منظور امام این است که منتظری که به حقیقت معنا، صلوات مذکور را بفرستد از اصحاب واقعی حضرت مهدی علیه السلام است و امام خود را با گفتار و اعمال خود یاری می‌رساند، هرچند توفیق دیدار با حضرت و حضور در محضر مقدس آن بزرگوار را نداشته باشد؛ یعنی امام نیز او را به عنوان یک منتظر حقیقی خواهد پذیرفت و در شمار یاران خود قرار خواهد داد.

4. مایه نجات از امتحانات و خطرات عصر غیبت

امام حسن عسکری علیه السلام به احمد بن اسحاق فرمود:

... وَ اللَّهُ لِيَغِيْبَنَّ غَيْبَةً لَا يَنْجُو فِيهَا مِنَ الْهَلَكَةِ إِلَّا مَنْ ثَبَّتَهُ اللَّهُ _ عَزَّ وَ جَلَّ _ عَلَى الْقَوْلِ بِإِمَامَتِهِ وَ وَفَّقَهُ فِيهَا لِلدَّعَاءِ بِتَعْجِيلِ فَرَجِهِ؛ (صدوق، 1395: ج 2، 384، باب 38)

8. قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: «مَنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا بِهَذَا الْعَهْدِ كَانَ مِنْ أَنْصَارِ قَائِمًا فَإِنْ مَاتَ قَبْلَهُ أَخْرَجَهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ قَبْرِهِ.» (مجلسی، 1403: ج 53، 95، ح 111؛ قمی، 1378: دعای عهد)

به خدا قسم [مهدی] غیبتی می‌کند که کسی از مهلکه آن (بی‌دینی و گمراهی) نجات نمی‌یابد، جز آنان که خداوند آن‌ها را در عقیده به امامتش ثابت‌قدم داشته، و موفق کرده است تا برای تعجیل در فرجش دعا کنند، [تا خداوند زودتر او را ظاهر گرداند]. (دوانی، 1378: 749 - 750)

یعنی کسی که در دوران غیبت در عقیده خود به امامت حضرت مهدی علیه السلام ثابت‌قدم بوده و به دعا برای تعجیل در فرج موفق باشد، گمراه نمی‌شود.

5. مایه حفظ جان

امام صادق علیه السلام به درخواست «اسحاق بن عمار» دعایی برای حفظ از عقرب به این مضمون به او آموخت:

... اللَّهُمَّ رَبَّ أَسْلَمَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ وَ سَلِّمْنَا...

یعنی سه مرتبه با «و عَجِّلْ فَرَجَهُمْ» صلوات بفرست و بخواه خداوند تو را از شر عقرب به سلامت دارد. اسحاق می‌گوید: روزی این دعا را فراموش کردم و همان روز عقرب نیشم زد (کلینی، 1407: ج2، 570، ح6؛ مجلسی، 1404: ج12، 439، ح6).

6. سبب رفع فراموشی و تقویت حافظه

حضرت امام حسن علیه السلام در پاسخ کسی که از علت فراموشی و به یاد آوردن مطلبی پرسیده بود، فرمود:

بدان! قلب انسان در ظرفی قرار گرفته و به روی آن ظرف پرده‌ای است که اگر بر محمد و آل او صلوات تام و تمامی بفرستد [و بگوید: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ»]، پرده برداشته می‌شود و قلبش روشن می‌گردد و آن چه را که فراموش کرده بود به یادش می‌آید. و اگر صلوات نفرستد یا صلوات ناقص بفرستد، آن پرده برداشته نمی‌شود، بلکه محکم‌تر می‌گردد و قلبش ظلمت می‌گیرد و آن چه را که به خاطر داشته محو می‌شود و فراموش می‌کند. (صدوق، 1366: 210 - 212، باب 85، ح6)

بر اساس این روایت می‌توان گفت چون اشتغال به امور دنیوی موجب دوری از خداوند می‌شود، پس گویی پرده‌ای روی قلب کشیده می‌شود که فرستادن صلوات، سبب کشف حقیقت شده و قلب نورانی می‌گردد و مطلب از خاطر رفته به یاد انسان می‌آید. بنابراین تأثیر صلوات فرستادن برای یافتن مطلب فراموش شده، به دلیل آن است که چون «محمد و آل محمد» سبب نزدیکی مردم به خداوند هستند و واسطه فیض از مبدأ فیاض الهی هستند، نفوس مردم را برای افاضه علوم و کسب فضایل آماده می‌کنند (همو: پاورقی 1).

7. مایه فخر و مباهات

امام صادق علیه السلام فرمود:

إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ بَعَثَ اللَّهُ الْآيَاتِمَ فِي صُورٍ يَعْرِفُهَا الْخَلْقُ أَنَّهَا الْآيَاتِمُ ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ الْجُمُعَةَ ... تَقُولُ: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ»؛ (مجلسی، 1403: ج86، 353، ح32 و ج87، 91؛ نوری، 1408: ج6، 94، ح6512)

زمانی که قیامت برپا شود خداوند متعال روزها را برمی‌انگیزد، که روز جمعه در پیشاپیش آن‌ها مانند عروسی با کمال و جمال به هر صاحب دین و مالی اهدا می‌شود. روز جمعه ورودی در بهشت می‌ایستد و روزهای دیگر پشت سرش قرار می‌گیرند، و روز جمعه بر هر کس که بر محمد و آل محمد بسیار صلوات فرستاده باشد شفاعت می‌کند. ... فرمود: صد مرتبه بعد از عصر... می‌گویی: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ». (ابن طاووس، 1330: 449 - 450)

بر اساس این روایت روز جمعه به سبب کثرت صلوات و دعا برای فرج در ظرف زمانی‌اش بر سایر روزها فخر می‌فروشد و مباهات می‌کند.

8. مایه اقتدا و تأسی به ائمه علیهم السلام

ابن طاووس در فلاح السائل می‌نویسد:

یکی از امور مهمی که در تعقیبات نماز ظهر وارد شده این است که باید به امام صادق علیه السلام اقتدا نماییم و برای حضرت مهدی علیه السلام دعا کنیم. ... امام صادق علیه السلام بعد از نماز ظهر دست به آسمان بلند کرده و این دعا را می‌خواندند: «أَيُّ سَامِعٍ كُلِّ صَوْتٍ ... أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ ... وَعَجِّلْ فَرَجَهُ وَأَمْكِنَهُ مِنْ أَعْدَائِكَ وَأَعْدَاءِ رَسُولِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ» (همو، 1406: 170 - 171)

9. عاملی برای جلب رضایت حضرت مهدی علیه السلام و عمل به سفارش آن بزرگوار

حضرت مهدی علیه السلام در یکی از توقیعات خود به اسحاق بن یعقوب می‌فرماید:

وَ أَكْثِرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجُكُمْ. (صدوق، 1395: ج2، 483 - 485، ح4)

برای نزدیک‌تر شدن ظهور من بسیار دعا کنید؛ چرا که گشایش و فرج کارهای شما در آن است.

بر اساس این توقیع، حضرت درمان همه دردها و گشایش همه گرفتاری‌های جامعه و مؤمنان را ظهور سراسر نور خود می‌داند. بنابراین منتظر واقعی باید امر مولای خود را امتثال نماید و با گفتار و کردار خود بکوشد تا خداوند ظهور ایشان را نزدیک‌تر گرداند و چه بهتر که همراه با صلوات _ که دعایی مقبول و ارزشمند در درگاه الهی است _ برای فرج آن حضرت نیز دعا کند.

10. باعث انس بیشتر با روح نماز و تعقیبات آن

در موارد متعددی از سیره ائمه علیهم السلام آمده است که آن بزرگواران پس از اتمام نماز نسبت به ذکر تسبیحات حضرت زهرا علیها السلام و دعا برای فرج اهتمام خاصی داشته‌اند. به خصوص اگر جایگاه رفیع نماز در دین و حالات معنوی ائمه علیهم السلام را در نظر بگیریم، اهمیت دعا برای فرج در تعقیبات نماز روشن‌تر خواهد شد.

حضرت علی علیه السلام در دعایی که به صورت مطلق برای تعقیبات پس از هر نماز واجب ذکر شده است، می‌فرماید:

... يَا رَبِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَعْتِنِي مِنَ النَّارِ ... اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ لَوْلِيِّكَ الْفَرَجَ وَ الْعَافِيَةَ وَ النَّصْرَ. (كفعمی، 1405: 20 - 24)

در این دعا امیرمؤمنان دوبار فرج آل محمد علیهم السلام را مسئلت می‌نماید و برای آخرین ذخیره الهی از خداوند متعال عافیت و نصرت طلب می‌کند.

در دعایی که برای تعقیب نماز صبح وارد شده است می‌فرماید:

أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ. (همو: فصل 4، 64)

در تعقیبی دیگر نیز درخواست‌های خود را به صورت عددی و صد مرتبه ذکر می‌کند، از جمله صلوات و دعا برای فرج را:

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ مِائَةً ... وَ أَسْأَلُهُ الْجَنَّةَ مِائَةً ... اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ مِائَةً (همو: 64 - 66)

11. پیوند دهنده مکتب سرخ حسینی و مکتب سبز انتظار

حضرت مهدی علیه السلام در روایات مختلف به عنوان منتقم اهل بیت علیهم السلام معرفی شده است. در این میان ارتباط ویژه‌ای که بین حضرت سیدالشهدا علیه السلام و امام زمان علیه السلام وجود دارد سبب شده است تا شیعه همواره انتظار را امتداد خط سرخ مکتب عاشورا بدانند.

ابوحزمه ثمالی از امام باقر علیه السلام پرسید: چرا به مهدی آل محمد، «قائم» گفته می‌شود؟ حضرت فرمود:

لَمَّا قُتِلَ جَدِّي الْحُسَيْنُ علیه السلام ضَجَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِالْبُكَاءِ وَ النَّجِيبِ وَ قَالُوا: إِلَهِنَا وَ سَيِّدَنَا! أَتَنْفَلُ عَمَّنْ قُتِلَ صَفْوَتَكَ وَ ابْنِ صَفْوَتِكَ وَ خَيْرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ؟ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِمْ: قَرُّوا مَلَائِكَتِي فَوْعِزَّتِي وَ جَلَالِي لَأَنْتَقِمَنَّ مِنْهُمْ وَ لَوْ بَعْدَ حِينٍ. ثُمَّ كَشَفَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَنِ الْأَيْمَةِ

مِنْ وَوَلَدِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِلْمَلَائِكَةِ، فَسُرَّتِ الْمَلَائِكَةُ بِذَلِكَ، فَإِذَا أَحَدَهُمْ قَائِمٌ يُصَلِّي، فَقَالَ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ -
: بِذَلِكَ الْقَائِمِ أَنْتَقِمُ مِنْهُمْ؛ (صدوق، 1385: 160)

هنگامی که جدم امام حسین علیه السلام کشته شد فرشتگان گریستند و ضجه زده و به درگاه الهی نالیده و گفتند: ای خدا و ای سرور ما، آیا از کسی که برگزیده و فرزند برگزیده و بهترین خلق تو را کشته غافل هستی؟ خدای عز و جل به آنان وحی کرد: ای ملائکه من، آرام باشید! قسم به عزت و جلال خودم از قاتلان او انتقام خواهم گرفت، اگرچه در زمان بعد باشد. سپس امامانی که از فرزندان حسین علیه السلام هستند را به آنان نشان داد. آن‌ها خوشحال شدند. در بین فرزندان حضرت، یکی از آنان ایستاده و نماز می‌خواند. حق تعالی فرمود: با این قائم از قاتلان انتقام خواهم گرفت.

در دعای ندبه - که منتظران در فراق حضرت مهدی علیه السلام با سوز و گداز می‌خوانند - حضرت به عنوان خون خواه همه پیامبران و فرزندانشان و خون خواه شهید کربلا معرفی شده است:
أَيْنَ الطَّالِبِ بِذُحُولِ الْأَنْبِيَاءِ وَ أُنْبَاءِ الْأَنْبِيَاءِ، أَيْنَ الطَّالِبِ بِدَمِ الْمَقْتُولِ بِكَرْبَلَاءَ، (ابن مشهدی، 1419: 579؛ ابن طاووس، 1376: ج 1، 509)

عبدالله بن سنان می‌گوید: روز عاشورا به خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم که بسیار محزون بود. حضرت پس از اشاره به مصائب حضرت سیدالشهدا علیه السلام زیارتنامه‌ای به من آموختند که در جملاتی از آن آمده است:

اللَّهُمَّ وَ عَجَلُ فَرَجِ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِمْ ... وَ افْتَحْ لَهُمْ فَتْحًا يَسِيرًا. (مجلسی، 1403: ج 98، 303 - 305؛ طوسی، 1411: ج 2، 782 - 784)

ابن طاووس در ادامه این روایت می‌نویسد:

حضرت فرمود: بعد از دعا قنوت بگیر و بخوان: اللَّهُمَّ إِنَّ الْأُمَّةَ خَالَفتِ الْأُمَّةَ ... وَ قَتَلُوا أَوْلَادَ نَبِيِّكَ صلی الله علیه و آله ... اللَّهُمَّ أَعْلِ الْحَقِّ وَ اسْتَنْفِذِ الْخَلْقَ وَ ائْمُنْ عَلَيْنَا بِالنَّجَاةِ وَ اهدِنَا لِلْإِيمَانِ وَ عَجَلْ فَرَجَنَا بِالْقَائِمِ علیه السلام وَ اجْعَلْهُ لَنَا رِذَاءً وَ اجْعَلْنَا لَهُ رِذَاءً. (ابن طاووس، 1376: ج 2، 568 - 570)

در این بخش حضرت آشکارا و به طور خاص نام حضرت مهدی علیه السلام را برده و از خداوند خواسته است با ظهور دولت قائم آل محمد صلی الله علیه و آله بر شیعیان منهدت نهد و آن‌ها را به ایمان حقیقی رهنمون شود.

12. ایجاد فضای انتظار و زمینه‌سازی برای ظهور

«انتظار» در لغت به معنای چشم‌داشت و چشم به راه بودن و توقع داشتن است (نک: دهخدا، 1377: کلمه انتظار؛ بستانی، 1375: ج 1، 67). همچنین به معنای درنگ در امور با امید به آینده است (مصطفوی، 1368: ج 12، 122). اما در اصطلاح، به معنای ایمان استوار

بر امامت و ولایت حضرت مهدی علیه السلام و امید به ظهور واپسین ذخیره الهی و آماده شدن برای یاری او در برپایی حکومت عدل و مساوات در سراسر گیتی است (تونه‌ای، 1389: 127 - 128، کلمه انتظار).

به بیان دیگر، انتظار کیفیتی روحی است که سبب به وجود آمدن حالت آمادگی [انسان‌ها] برای آن‌چه انتظار دارند، می‌شود و ضد آن، یأس و ناامیدی است. هر چه انتظار بیشتر و شعله آن فروزان‌تر و پر فروغ‌تر باشد، تحرک و پویایی آن و در نتیجه، آمادگی نیز بیشتر خواهد بود (موسوی‌اصفهانی، 1381: ج 2، 235 - 236). «فَرَجٌ» نیز به معنای «گشایش» است و انتظار فرج، برخاسته از فطرت کمال جوی بشری است و به معنای چشم‌داشت گشایش گره‌های زندگی از جانب خداوند است (تونه‌ای، 1389: 130).

انتظار سازنده، تحرک‌بخش و تعهدآور، همان انتظار راستینی است که در روایات، آن را بافضیلت‌ترین عبادت و برترین جهاد امت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم دانسته‌اند. ۹ مرحوم مظفر در گفتاری کوتاه و جامع، انتظار را این‌گونه معنا کرده است:

معنای انتظار ظهور مصلح حقیقی و نجات‌بخش الهی حضرت مهدی علیه السلام این نیست که مسلمانان در وظایف دینی خود دست روی دست گذاشته و در آن‌چه بر آن‌ها واجب است، مانند یاری حق، زنده کردن قوانین و دستورهای دینی، جهاد و امر به معروف و نهی از منکر، فروگذاری کنند و به این امید که قائم آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم بیاید و کارها را درست کند از آنان دست بردارند. هر مسلمان، موظف است خود را به انجام دستورهای اسلام مکلف بداند و برای شناسایی دین از راه صحیح، از هیچ کوششی فروگذاری نکند و به اندازه توانایی خود، از امر به معروف و نهی از منکر دست نکشد؛ همچنان‌که پیامبر بزرگوار صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: «كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ كَلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ؛ همه شما رهبر یکدیگر و در راه اصلاح همدیگر مسؤول هستید» (مجلسی، 1403: ج 72، 38؛ پاینده، 1382: 611، ش 2163). بر این اساس، یک مسلمان نمی‌تواند به دلیل انتظار ظهور مهدی مصلح، از وظایف مسلم و قطعی خود دست بکشد یا کُتْکُ کوتاه بیاید؛ چرا که انتظار ظهور، نه اسقاط تکلیف می‌کند و نه مجوز تأخیر

9. «أَفْضَلُ جِهَادِ أُمَّتِي إِنْتِظَارُ الْفَرَجِ» (صدوق، 1395: ج 1، 287؛ حرانی، 1404: 37)؛ «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِنْتِظَارُ الْفَرَجِ» (ترمذی، 1403: ج 5، 565).

انداختن عمل را می‌دهد. بنابراین سستی در انجام وظایف دینی و بی‌تفاوتی به آن، هرگز جایز نیست. ۱۰

کوتاه سخن این که فرهنگ راستین انتظار با سه رکن اساسی استوار است:

الف) نارضایتی یا قانع نبودن از وضع موجود؛

ب) امید داشتن به آینده‌ای بهتر؛

ج) حرکت و تلاش برای گذر از وضع موجود و قرار گرفتن در وضع مطلوب (سلیمان، 89-1388: ج 2، درس 12، 210).

پس با توجه به این که صلوات، به شعار همیشگی و فراگیر مسلمانان تبدیل شده است، دعا برای فرج پس از صلوات، از جمله عوامل طراوت بخش به جامعه منتظر به شمار می‌رود که بیانگر ارتباط ناگسستگی منتظران با امام موعود خویش و بیعتی دوباره با ایشان و ایجاد روحیه انتظار در جامعه است تا منتظران با انتظاری پویا برای رسیدن به عصر ظهور بیش از پیش زمینه‌سازی کنند.

ج) ضرورت گفتن صلوات با «عجل فرجهم»

دعا کردن برای فرج، از جمله مهم‌ترین وظایف شیعیان در دوران غیبت است و هر یک از افراد جامعه باید نسبت بدان همت گمارند. ۱۱ کنگکگگفتن «عجل فرجهم» پس از صلوات، در عین سادگی آن، یکی از بلندترین گام‌ها در راستای سرعت بخشیدن به ظهور آن حضرت به شمار می‌رود که سبب ایجاد یکپارچگی در وفای به عهد با امام عصر^{علیه السلام} و صف آرای شیعیان به عنوان لشکر حق در برابر شیاطین انس و جن می‌شود.

صلوات، پرداختِ اجر پیامبر اسلام^{صلی الله علیه و آله} و اظهار محبت به آخرین یادگار اهل بیت^{علیهم السلام} _ یعنی قائم آل محمد^{صلی الله علیه و آله} _ است. این اظهار محبت شیعیان، موجب اظهار محبت متقابل آن حضرت خواهد شد، هر چند آن بزرگوار در توقیعی که برای شیخ مفید صادر شد، فرمود:

إِنَّا غَيْرُ مُهْمِلِينَ لِمُرَاعَاتِكُمْ وَ لَا نَاسِينَ لِذِكْرِكُمْ وَ لَوْ لَا ذَلِكَ لَنَزَلَ بِكُمْ اللَّأْوَاءُ وَ اصْطَلَمَكُمُ الْأَعْدَاءُ؛
(نوری، 1408: ج 3، 225؛ مجلسی، 1403: ج 53، 175)

10. «فإن هذا لا يسقط تكليفاً و لا يؤجل عملاً و لا يجعل الناس هملاً كإسوائهم.» (مظفر،

1387: 79 - 80)

11. درباره «اهمیت فرستادن صلوات با "عجل فرجهم"» مقاله‌ای پرمایه از علی محمد صیادی در

«اسلام پدیا» منتشر شده که در این بخش به صورت پراکنده و متعدد، از آن استفاده شده است.

ما در رعایت حال شما کوتاهی نمی‌کنیم و یاد شما را از خاطر نبرده‌ایم، [زیرا] اگر جز این بود از هر سو گرفتاری به شما رو می‌آورد و دشمنان شما را از میان می‌برند.

بی‌گمان رایج شدن صلوات با «عجل فرجه» در مجامع عمومی، برآوردن خواسته امام عصر علیه السلام و لبیک به دعوت آن حضرت است که فرمود: «برای تعجیل در فرج من بسیار دعا کنید که همانا آن، فرج و گشایش خود شماست» (صدوق، 1395: ج 2، 483 - 485، ح 4؛ مجلسی، 1403: ج 53، 183). صلوات مذکور نیز در حقیقت دعا کردن برای فرج آن حضرت است.

نسل حاضر به‌ویژه شیعیان، به سبب فراموش کردن امام زمان علیه السلام به بلای عظیم محرومیت از آن حضرت مبتلا شده‌اند؛ مانند سرزمینی که از بی‌آبی خشک شده و به شوره‌زار تبدیل گردیده است که اگر برای آبیاری دل‌های خشکیده و تشنه _ که از دوری آب حیات، یعنی امام زمان علیه السلام شکاف برداشته _ اقدامی نکنند، همچنان در عطش «ماء معین» خواهند بود. کمتر کاری که می‌توان کرد این است که همواره به یاد امام زمان علیه السلام با صلوات بر محمد و آل محمد علیهم السلام و گفتن جمله «عجل فرجه»، تعجیل فرج آخرین ذخیره الهی را از درگاه ایزد منان بخواهیم.

با مراجعه به سیره معصومین علیهم السلام شاهد دعا کردن آن‌ها برای ظهور حضرت هستیم. آنان از پیروان خود نیز می‌خواستند از این امر غفلت نوزند. امام صادق علیه السلام در شب بیست و یکم ماه مبارک رمضان _ که احتمال شب قدر بودن آن بسیار است _ اعمالی را به یاران خود آموخت؛ آن‌گاه پس از یک شب عبادت و اتمام آن‌ها در حال سجده _ که معنوی‌ترین و نزدیک‌ترین حالت بنده به معبود است _ در پایان دعاهای خود و در زمان نتیجه‌گیری، برای فرج قائم آل محمد علیهم السلام دعا **کُنْکُکِرْد**:

يَا مَوْلَايَ اَسْأَلُكَ ... اَنْ تُصَلِّيَ عَلَي مُحَمَّدٍ وَ اَهْلِ بَيْتِهِ وَ اَنْ تَاذِنَ لِفَرَجٍ مَنْ يَفْرَجُهُ فَرَجُ اَوْلِيَايَكَ وَ اَصْفِيَايَكَ مِنْ خَلْقِكَ وَ بِه تَبْيِذُ الظَّالِمِينَ وَ تُهْلِكُهُمْ عَجَلُ ذَلِكِ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ؛ (ابن طاووس، 1376: ج 1، 200-201)

خدایا، از تو می‌خواهم که بر محمد و خاندانش درود فرستی و به کسی که ظهور او فرج و گشایش اولیا و برگزیدگان توست اجازه ظهور دهی و به دست او دشمنان و ظالمان را نابود سازی. بارالها، در این امر (اذن ظهور) تعجیل فرما!

بر اساس آیه 62 سوره نمل، «أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَ يُكْشِفُ السُّوءَ»^{۱۲}، خداوند دعای کسی را که در اضطرار است اجابت می‌کند و برای ظهور چاره‌ای جز رسیدن به اضطرار نیست و آن هم باید ایجاد شود. معرفی امام زمان علیه السلام و بیان فلسفه غیبت و آثار وجود نازنین آن حضرت و محرومیت‌هایی که به سبب غیبت به مسلمانان می‌رسد، ایجاد کننده حالت اضطرار است. بر اساس روایات، اول مضطر عالم، مهدی علیه السلام است و در روایات مختلف، این آیه تأویل به ایشان شده است. امام صادق علیه السلام فرمود:

به خدا قسم «مضطر» اوست که [در هنگام ظهور] دو رکعت نماز در مقام حضرت ابراهیم علیه السلام بگذارد و خدا را بخواند، پروردگار نیز اجابت کند و گرفتاری او را برطرف سازد و او را در زمین خلیفه خود گرداند.^{۱۳}

عاشقان مهدی علیه السلام دعا برای فرج و انتظار حقیقی را زمانی به اوج می‌رسانند که می‌بینند اول مظلوم عالم، امیرمؤمنان علیه السلام در اواخر نامه‌ای که به معاویه نوشته، پس از ذکر برخی از علایم ظهور _ مانند خسف بیداء _ می‌فرماید:

والله انى لأعرف أسماءهم، واسم أميرهم، ومناخ ركابهم فيدخل المهدي الكعبة، ويبيكي ويتضرع، قال _ جل و عز _ : «أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَ يُكْشِفُ السُّوءَ وَ يَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ»، هذا لنا خاصة أهل البيت؛ (احمدی میانجی، 1426: ج 1، 307 - 314)

مهدی پیش از ظهور با یارانش _ که به خدا قسم من آنها را به اسم می‌شناسم _ وارد کعبه می‌شود و به درگاه الهی ناله و ضجه می‌کند، [آن‌گاه] تحقق آیه «أَمَّنْ يُجِيبُ» ویژه ما اهل بیت است. در دعای شریف ندبه نیز حضرت با عنوان «مضطر» خوانده شده است:

أين المضطر الذي يجاب اذا دعى؛ (قمی، 1378: دعای ندبه)

12. «[آیا آن شریکان انتخابی شما بهترند] یا آن که وقتی در مانده‌ای او را بخواند اجابت می‌کند و آسیب و گرفتاری‌اش را دفع می‌نماید؟»

13. «عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْقَائِمَ علیه السلام إِذَا خَرَجَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَيَسْتَقْبِلُ الْكَعْبَةَ وَ يَجْعَلُ ظَهْرَهُ إِلَى الْمَقَامِ ثُمَّ يَصَلِّي رُكْعَتَيْنِ ... ثُمَّ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ فَيَدْعُو وَ يَتَضَرَّعُ حَتَّى يَقَعَ عَلَى وَجْهِهِ وَ هُوَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ: «أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَ يُكْشِفُ السُّوءَ وَ يَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ أ إِلَهُ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ». (یزدی حائری، 1422: ج 1، 80 و 434؛ دوانی، 1378: 252 - 253، باب 5، ح 10؛ مجلسی، 1403: ج 51، 48 و 59)

کجاست آن مضطری که هرگاه او را می‌خوانند، اجابت می‌کند؟

در شرایطی که نوید نزدیکی ظهور وجود دارد، یکی از مهم‌ترین عوامل امیدبخش، دعا برای تعجیل در فرج است که از دو جهت در فرج و ظهور نقش ایفا می‌نماید؛ یکی نقش و تأثیرات خود دعا و دیگری فضا سازی اجتماعی و فردی و آماده کردن جامعه برای ظهور.

دعا اثرات بسیار شگرفی بر زندگی انسان و روح و روان او دارد. دعا انسان را به خدا نزدیک کرده و او را بنده خدا می‌کند و به او امید و تحرک می‌دهد. در جامعه‌ای که راز و نیاز و درخواست در آن متبلور است، معنویت موج خواهد زد و این برای ساخت فضای ظهور بسیار مناسب خواهد بود. امید به آمدن موعود، مقدمه درخواست آمدن اوست و دعای فرج نیز بیانگر آرزوی قلبی بشر، برای دیدن آن منجی است. پس این خواست قلبی، برای زمینه‌سازی فرد، در زندگی شخصی و اجتماعی خویش، مقدمه‌ای می‌شود. فردی که آمدن امام را قلباً آرزومند است، برای خود محدودیت‌هایی قائل شده و دست به هر عملی نخواهد زد.

درباره موضوع تعجیل ظهور امام زمان علیه السلام روایاتی وارد شده است که نشان می‌دهد دعا اثر کاملی در امر فرج دارد. در بعضی روایات تصریح شده است که دعای مؤمنان و طلب فرج آن حضرت علیه السلام سبب تعجیل در فرج و ترک آن موجب تأخیر در فرج می‌شود. در نجم الثاقب آمده است که امام صادق علیه السلام فرمود:

خداوند به حضرت ابراهیم علیه السلام وحی فرمود که به زودی برای تو از ساره پسری متولد می‌شود ... ساره گفت: من پیرزن و عجوزه‌ام. خداوند فرمود: به زودی پسری به دنیا می‌آورد و به سبب آن که در پذیرش کلام من تردید کرد فرزندان آن پسر تا چهارصد سال در دست دشمن من معذب خواهند بود... وقتی بنی اسرائیل در دست فرعون مبتلا شدند، تا چهل روز به درگاه خداوند ناله و گریه کردند. خداوند به حضرت موسی و هارون علیهما السلام وحی فرمود تا ایشان را از دست فرعون خلاص گردانند، [در حالی که] صد و هفتاد سال از آن چهار صد سال باقی مانده بود، ولی آن را از ایشان برداشت. امام صادق علیه السلام فرمود: اگر شما نیز چنین تضرع و زاری می‌کردید، خداوند فرج ما را مقدر می‌کرد و چون چنین نکنید، به درستی که این امر به نهایت خود خواهد رسید. (نوری طبرسی، 1386: ج 2، 972؛ عیاشی، 1380: ج 2، 154-155؛ طباطبایی، 1374: ج 10، 494)

نویسنده کتاب مکیال المکارم با استناد به این روایت می‌گوید:

وقت ظهور امام زمان علیه السلام از امور بدائیه است که امکان پس و پیش افتادنش هست؛ یعنی می‌توان با دعا کردن، فرج و ظهور امام عصر علیه السلام را جلو انداخت. و تشویق ائمه اطهار علیهم السلام به دعا نمودن برای

تعجیل ظهور، بیانگر آن است که حصول فرج دارای یک زمان غیرقابل تغییر نیست و اگر مردم به مسئله غیبت امام زمانشان و طولانی شدن این امر بی‌توجهی نکرده و همگی دعا نمایند، امید است که خداوند هرچه زودتر طومار غیبت را در هم پیچیده و آن بزرگوار را ظاهر نماید. همچنان که در زمان حضرت ادریس علیه السلام وقتی آن حضرت مورد حمله حکومت طغیانگر زمان خویش قرار گرفت از میان مردم غایب شد؛ در دوران غیبتش مردم تصمیم به توبه گرفتند و این بازگشت و پشیمانی واقعی باعث شد که خداوند دوران غیبت او را پایان بخشد. حضرت ادریس علیه السلام ظاهر شد و حاکم ستمگر در برابر او به ذلت و خواری افتاد. (موسوی اصفهانی، 1379: ج 1، 257 - 258)

امام جواد علیه السلام می‌فرماید:

أَفْضَلُ أَعْمَالِ شِيعَتِنَا أَنْتِظَارُ الْفَرَجِ؛ (نک: صدوق، 1395: ج 2، 377، باب 36، ح 1)

برترین اعمال شیعیان ما انتظار فرج است.

یعنی فرد منتظر باید در دوران غیبت برای سپری شدن آن اقدام عملی نماید. از این رو که در تعریف انتظار گفته شده است:

انتظار، کیفیتی روحی است که باعث به وجود آمدن حالت آمادگی [انسان‌ها] برای آن‌چه انتظار دارند می‌شود و ضد آن، یأس و ناامیدی است. هر چه انتظار بیشتر باشد و هر چه شعله آن فروزان‌تر و پر فروغ‌تر باشد، تحرک و پویایی او و در نتیجه آمادگی نیز بیشتر خواهد بود. (موسوی اصفهانی، 1379: ج 2، 235 - 236)

این سخن که از واژه انتظار، مترصد (ناظر) بودن منفی حوادث را بفهمیم، بی‌آن که خود نقش منفی یا مثبتی در این حوادث داشته باشیم خطاست. بنابراین تفسیر صحیح واژه انتظار آن است که انتظار، حرکت، کار، تلاش و عمل است (اصفی، 1384: 24). تأکید روایات با لفظ «تهیاً» به زمینه‌سازی و آمادگی، مؤید این است که فرد منتظر شب و روز باید ناله و ندبه کند و ظهور مولای خود را بطلبد. ۱۴ تسریع امر ظهور امام عصر علیه السلام تنها یکی از آثار دعا برای تعجیل فرج است؛ زیرا این دعا آثار و برکات فراوانی همچون ازدیاد نور امام در قلب، آمرزش گناهان، رنجش و وحشت شیطان، نزول نعمت، دفع بلاها، زایل شدن غم‌ها، طول عمر و برکت در آن، وسعت رزق، ورود به بهشت، ایمنی از عذاب جهنم، نایل شدن به شفاعت اهل بیت علیهم السلام محشور شدن در زمره امامان، آمان از تشنگی روز

14. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَخْرُجُ نَاسٌ مِّنَ الْمَشْرِقِ فَيُوطِئُونَ لِمَهْدِي يَعْنِي سُلْطَانَهُ.» (اربلی،

1381: ج 2، 477: مجلسی، 1403: ج 51، 87)

قیامت، ایمنی از سختی حساب، ثواب هزار سال خدمت به پروردگار، ثواب نه هزار سال نماز و روزه و... دارد، که در کتاب مکیال المکارم به نود فایده از آن اشاره شده است (موسوی اصفهانی، 1379: ج 1، 414 - 418).

کسی که برای ظهور دعا می‌کند در حقیقت از اوضاع و احوال عالم و غیبت امام زمان علیه السلام ناراضی است و این خود نوعی براءت جستن از همه کسانی است که با سوء استفاده از نبود قدرت و حکومت ظاهری عالم در دست ولی خدا، به ظلم و ستم مشغولند. آری، انتظار یعنی نفی وضع موجود و به دنبال تحقق وضع مطلوب بودن (شریعتی، بی تا: 28-30).

اگر برای فرج امام عصر علیه السلام دعا کردیم و توفیق درک ظهور را نیافتیم، هرگز چیزی را از دست نداده‌ایم؛ زیرا بر اساس روایات، برای کسی که جهت تعجیل در امر فرج بسیار دعا می‌کند، فرج حاصل می‌شود و او همانند کسی است که در راه خدا در خون خویش غلتیده است و با ظهور آن حضرت از اهل رجعت خواهد بود (نک: صدوق، 1395: ج 2، 645؛ مجلسی، 1403: ج 10، 104، قمی، 1378: دعای عهد).

البته باید توجه داشت که دعا برای امام عصر علیه السلام به معنای احتیاج مولایمان به دعای ما نیست، بلکه توفیقی است که امام، خود به دعا کننده می‌دهد. در آیه 77 سوره مبارکه فرقان بیان شده است که اگر دعایتان نباشد خداوند هیچ اعتنایی به شما نمی‌کند. ۱۵ غفلت مردم از امام عصر و جدی نگرفتن دعا برای ظهور را می‌توان در فعالیت بی وقفه ابلیس و لشکریان او ریشه‌یابی کرد. هم‌اینک عمده تلاش و برنامه‌ریزی شیطان برای دور کردن مردم از اهل بیت، به‌ویژه وجود مقدس امام عصر علیه السلام است. از سویی مسئله ظهور برای شیطان حکم مرگ و زندگی را دارد؛ زیرا شیطان از خداوند تا روز قیامت وقت خواست، ولی فقط تا وقت معلوم به او فرصت داده شده و طبق روایات، زمان این وقت معلوم، قیام قائم آل محمد علیهم السلام است. ۱۶ بنابراین، از آن جا که وجود مقدس امام عصر علیه السلام ناقوس

15. «قُلْ مَا يَعْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ». (فرقان: 77)

16. حضرت صادق علیه السلام فرمود: این که خداوند به شیطان فرمود، منتظر «وقت معلوم» باشد _ «قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ» _ این وقت معلوم روز قیام قائم ماست. وقتی خداوند او را برانگیخته می‌کند [و آماده قیام] در مسجد کوفه است، در آن وقت شیطان در حالی که با زانوهای خود راه می‌رود، به آن جا می‌آید و می‌گوید: ای وای از خطر امروز! قائم پیشانی او را گرفته و گردنش را می‌زند. آن موقع روز وقت معلوم است که مدت او به آخر می‌رسد. (دوانی، 1378: 1136)

مرگ ابلیس و انهدام سپاه او را به همراه خواهد داشت، طبیعی است شیطان و لشکریانش تمام توان و تلاش خویش را برای به تعویق انداختن وقت ظهور و باز داشتن مردم از دعا برای امام عصر علیه السلام به کار گیرند.

امام محمدباقر علیه السلام خطاب به یکی از اصحاب خویش فرمود: «آیا تو را راهنمایی نکنم به چیزی که رسول خدا صلی الله علیه و آله در آن استثنایی نزنند؟» عرض کرد: «چرا!» فرمود: «دعا، که قضای پیچیده و سخت را برمی گرداند.» آن گاه حضرت انگشتانش را به هم فشرد و باز تأکید کرد: «به خدا سوگند هیچ بنده‌ای دعا و پافشاری به درگاه خداوند نکند، مگر این که حاجتش را برآورد.»

میسر بن عبدالعزیز از امام صادق علیه السلام چنین نقل می کند:

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ لِي يَا مَيِّسِرُ! ادْعُ وَلَا تَقُلْ إِنَّ الْأَمْرَ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ إِنَّ عِنْدَ اللَّهِ - عَزَّ وَجَلَّ - مَنَزِلَةً لَا تَنَالُ إِلَّا بِمَسْأَلَةٍ وَ لَوْ أَنَّ عَبْدًا سَدَّ فَاهُ وَ لَمْ يَسْأَلْ لَمْ يُعْطَ شَيْئًا فَسَلْ تُعْطَ يَا مَيِّسِرُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ بَابٍ يُقْرَعُ إِلَّا يُوْشِكُ أَنْ يُفْتَحَ لِصَاحِبِهِ (كلینی، 1407: ج 2، 467 - 466، ح 3)

امام صادق علیه السلام به من فرمود: دعا کن و مگو سرنوشت ما مقدر است. همانا در پیشگاه خدای عز و جل مقام و منزلتی وجود دارد که جز با نیایش و دعا به دست نمی آید. اگر کسی دهانش را ببندد و دعا نکند عطایی دریافت نمی کند. بنابراین دعا کن تا بدهند. هر دری که بگویند، بالأخره باز می شود.

علّامه مجلسی رحمته الله در شرح روایت فوق می گوید:

باید به بداء ایمان داشت و به این که خداوند سبحان، هر روز در کاری است و هر چه خواهد محو کند و هر چه خواهد ثبت کند و قضا و قدر، مانع دعا نیستند؛ چون تغییر در لوح محو و اثبات ممکن است. گذشته از این که خود دعا نیز از اسباب قضا و قدر [است] و امر به دعا نیز از همان هاست. اصولاً اگر دعا از چنین اثری برخوردار نبود، این همه سفارش و تأکید بر آن لغو و بی معنا می شد. ۱۷

در برخی روایات، دعا برای فرج از حقوق اهل بیت علیهم السلام بر شیعیان شمرده شده است؛ چنان که امام صادق علیه السلام فرموده اند: از حقوق ما بر شیعیان این است که بعد از هر نماز واجب، دست هایشان را بر چانه گذاشته و سه مرتبه بگویند:

17. اعلم أن لوجود الكائنات و عدمها اسباباً و شروطاً و أباي الله ان يجرى الأشياء ألاً بالأسباب و من جملة الأسباب لبعض الأمور الدعاء فما لم يدع لم يعط ذلك الشيء و اما علمه _ سبحانه _ تابعاً للمعلوم لا يصير سبباً لحصول الأشياء؛ و قضاؤه تعالى و قدره ليساً قضاء لازماً و قدراً حتماً و ألاً لبطل الثواب و العقاب و الأمر و النهي كما مر عن أمير المؤمنين علیه السلام. (نک: مجلسی، 1404: ج 12، 5)

يا رَبِّ مُحَمَّدٍ عَجَلْ فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ، يا رَبِّ مُحَمَّدٍ إِحْفَظْ غَيْبَةَ مُحَمَّدٍ، يا رَبِّ مُحَمَّدٍ إِنْتَقِمِ لِابْنَةِ مُحَمَّدٍ؛
(مجتهدی، 1379: 185)

ای پروردگار محمد ﷺ، فرج و گشایش امور آل محمد را تعجیل فرما؛ ای پروردگار محمد ﷺ، دین را در غیبت محمد ﷺ محافظت کن؛ ای پروردگار محمد ﷺ، انتقام دختر محمد ﷺ را بگیر. محبت و علاقه به امام نیز اقتضا دارد که ما ظهور را دیر نپنداریم؛ زیرا غیبت، دوران تنهایی، دل شکستگی و غصب حق امام است. نباید دعا برای فرج را هم‌ردیف بقیه دعاها دانست و آن را به امری تشریفاتی تبدیل کرد. نباید دعا برای فرج را به انتهای مجلس دعا و ذکر، آن هم پس از دعا برای بانی مجلس، مریض مد نظر، ملتسمان دعا و اموات حاضران موکول کرد. دعا برای ظهور امام عصر ﷺ باید در صدر همه حاجت‌ها، باشد. در همین یک دعا، فرج عالم و آدم نهفته است (نک: صدوق، 1395: ج 2، 483 - 485، ج 4؛ مجلسی، 1403: ج 53، 183). ماهیت این دعا با دیگر دعاها تفاوت دارد؛ «همه مشکلات» و «مشکلات همه» را دربر می‌گیرد. افزون بر این که این دعا، دعا برای امام زمان ﷺ و حجت دهر و خلیفه خدا و بهترین انسان روی زمین است همه گرفتاران، بیماران، گرسنگان، بی‌پناهان، مظلومان و محرومان جهان را شامل می‌شود.

از حضرت آیت‌الله العظمی بهجت ﷺ نقل شده است که بهترین کار برای به هلاکت نیفتادن در آخرالزمان، دعای فرج امام زمان ﷺ است؛ البته دعایی که در همه اعمال ما اثر بگذارد. باید دعا را با شرایط آن خواند و «توبه از گناهان» از جمله شرایط اجابت دعاهاست. گناه همان عامل جدایی از آن انیس قلب‌ها و امام خوبی‌هاست که حضرت نیز در توقیع شریفشان به شیخ مفید ﷺ فرمود:

هیچ چیز ما را از شیعیانمان محبوس نمی‌دارد، جز اخباری که از ایشان به ما می‌رسد و ما را محزون و ناراحت می‌سازد؛ [اعمالی که] از ایشان انتظار نداریم. (طبرسی، 1381: ج 2، 655)
از مهم‌ترین دعاها، دعای فرج امام زمان ﷺ است. مخصوصاً دعای شریف «الهی عظم البلاء»، «عهد» و «ندبه» که باید مضطربانه زمزمه کرد:

اللَّهُمَّ اكْشِفْ هَذِهِ الْعُمَّةَ عَنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ بِحُضُورِهِ وَ عَجِّلْ لَنَا ظُهُورَهُ؛ (قمی، 1378: دعای عهد)

خدایا، این غم و اندوه را [که بر اثر غیبت او به ما رسیده] با حضور حضرت حجت ﷺ برطرف نما و در ظهور او شتاب کن.

بی‌گمان منظور روایات از دعای فعال برای فرج، دعایی است که پشتوانه عملی داشته باشد و در جامعه مسلمانان اثر خود را نشان دهد، نه دعایی که لقلقه زبان باشد یا توجیه کننده نشستن و

بی‌عملی شیعیان گردد، بلکه دعایی که از درون آن انقلاب و قیام بجوشد. بنابراین، یکی از بهترین دعاها برای فرج حضرت ولی عصر علیه السلام، دعا با «عجل فرجهم» پس از ذکر شریف صلوات است. دعا برای فرج، بعد از صلوات، بهترین نماد تولی است و ما را به نزدیکی ظهور و درک حضور و توفیق یاری در رکاب او امیدوارتر می‌گرداند.

منابع

ابن طاووس، علی بن موسی، الإقبال بالأعمال الحسنة فيما يعمل مرة في السنة، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، 1376 ش.

_____، جمال الأسبوع بكمال العمل المشروع، قم، دار الرضی، چاپ اول، 1330 ق.

_____، فلاح السائل و نجاح المسائل، قم، بوستان کتاب، چاپ اول، 1406 ق.

_____، مهج الدعوات و منهج العبادات، قم، دارالذخائر، چاپ اول، 1411 ق.

ابن قولویه، جعفر بن محمد، کامل الزیارات، نجف، دارالمرتضویه، چاپ اول، 1356 ش.
ابن مشهدی، محمد بن جعفر، المزار الكبير، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، 1419 ق.
ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دار الفکر _ دار صادر، چاپ سوم، 1414 ق.
احمدی میانجی، علی، مکاتیب الأئمة عليهم السلام، قم، دار الحدیث، چاپ اول، 1426 ق.
اربلی، علی بن عیسی، كشف الغمة فی معرفة الأئمة، تبریز، بنی هاشمی، چاپ اول، 1381 ق.
امینی محمدحسین، الغدير، ترجمه: جمعی از نویسندگان، تهران، بنیاد بعثت، بی تا.
أصفی، محمدمهدی، انتظار پویا (ترجمه الانتظار الموجه)، ترجمه: تقی متقی، تهران، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عليه السلام، 1384 ش.

برقی، احمد بن محمد بن خالد، المحاسن، قم، دارالکتب الإسلامیة، چاپ دوم، 1371 ق.
بستانی، فؤاد افرام، فرهنگ ابجدی، ترجمه: رضا مهیار، تهران، انتشارات اسلامی، چاپ دوم، 1375 ش.

پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحة (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلى الله عليه وآله وسلم)، تهران، بی نا، چاپ چهارم، 1382 ش.

ترمذی، ابو عیسی محمد، سنن الترمذی، تحقیق و تصحیح: عبدالرحمن محمد عثمان، بیروت، دارالفکر، چاپ دوم، 1403 ق.

تونه ای، مجتبی، موعودنامه (فرهنگ الفبایی مهدویت)، قم، میراث ماندگار، 1389 ش.
حر عاملی، محمد بن حسن، الإيقاظ من الهجعة بالبرهان علی الرجعة، تهران، نوید، چاپ اول، 1362 ش.

حر عاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعه، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، چاپ اول، 1409ق.

حرانی، حسن بن علی، تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علیه و آله، قم، جامعه مدرسین، چاپ دوم، 1404ق.

خامنه‌ای، سید علی، اجوبه الاستفتائات، قم، نشر معارف، 1390ش.

دوانی، علی، مهدی موعود، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ بیست و هشتم، 1378ش.

دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، مؤسسه لغت نامه دهخدا، 1377ش.

دیلمی، حسن بن محمد، أعلام الدین فی صفات المؤمنین، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، چاپ اول، 1408ق.

راشدی، لطیف، توضیح المسائل چهار مرجع، تهران، پیام محراب، 1383ش.

راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، تهران، مرتضوی، چاپ دوم، 1374ش.

سلیمیان، خدامراد، درسنامه مهدویت، قم، مرکز تخصصی مهدویت، 89-1388ش.

شریعتی، علی، انتظار مذهب اعتراض، تهران، نشر ستاره انقلاب، بی تا.

شعیری، محمد، جامع الأخبار، نجف، مطبعه الحیدریه، چاپ اول، بی تا.

صدوق، محمد بن علی بن حسین بن بابویه، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، قم، دار الرضی، چاپ اول، 1406ق.

صدوق، محمد بن علی بن حسین بن بابویه، علل الشرائع، ترجمه: مسترحمی، تهران، کتاب فروشی مصطفوی، چاپ ششم، 1366ش.

صدوق، محمد بن علی بن حسین بن بابویه، علل الشرائع، قم، کتاب فروشی داوری، چاپ اول، 1385ش.

عیون أخبار الرضا علیه السلام، _____

تهران، نشر جهان، چاپ اول، 1378ق.

کمال الدین و تمام، _____

النعمه، ترجمه: کمره‌ای، تهران، اسلامیه، چاپ اول، 1377ش.

کمال الدین و تمام، _____

النعمه، تهران، اسلامیه، چاپ دوم، 1395ق.

قم، انتشارات اسلامى، چاپ دوم، 1413ق. _____ ، من لا يحضره الفقيه، طباطبائي، سيد محمدحسين، الميزان فى تفسير القرآن، ترجمه: سيد محمدباقر موسوى همدانى، قم، دفتر انتشارات اسلامى، چاپ پنجم، 1374ش.

طبرسى، احمد بن على، الإحتجاج على أهل اللجاج، مشهد، نشر مرتضى، چاپ اول، 1403ق. _____ ، الإحتجاج على أهل اللجاج، ترجمه: جعفرى، تهران، اسلاميه، چاپ اول، 1381ش.

طبرسى، حسن بن فضل، مكارم الأخلاق، قم، الشريف الرضى، چاپ چهارم، 1370ش. طريحي، فخرالدين بن محمد، مجمع البحرين، تهران، مرتضوى، چاپ سوم، 1375ش. طوسى، محمد بن حسن، الغيبة للحجة، قم، دارالمعارف الإسلاميه، چاپ اول، 1411ق. _____ ، تهذيب الأحكام، تحقيق: خرسان، تهران، دارالكتب الإسلاميه، چاپ چهارم، 1407ق.

_____ ، مصباح المتعبد و سلاح المتعبد، بيروت، مؤسسه فقه الشيعه، چاپ اول، 1411ق.

عاملى (شهيد اول)، محمد بن مكى، المزار فى كيفية زيارات النبى و الأئمة عليهم السلام، قم، مدرسه امام مهدي عليه السلام، چاپ اول، 1410ق.

عياشى، محمد بن مسعود، كتاب التفسير، تهران، چاپخانه علميه، 1380ق. فيومى، احمد بن محمد، المصباح المنير فى غريب الشرح الكبير للرافعى، قم، مؤسسه دار الهجرة، چاپ دوم، 1414ق.

قرشى بنايى، على اكبر، قاموس قرآن، تهران، دار الكتب الاسلاميه، چاپ ششم، 1412ق. قمى، عباس، مفاتيح الجنان، قم، انتشارات دليل ما، 1378ش.

كفعمى، ابراهيم بن على، البلد الأمين و الدرع الحصين، بيروت، مؤسسه الأعلمى للمطبوعات، چاپ اول، 1418ق. _____ ، المصباح للكفعمى (جنة الأمان الواقية و جنة الإيمان الباقية)، قم، دارالرضى (زاهدى)، چاپ دوم، 1405ق.

كلينى، محمد بن يعقوب بن اسحاق، الكافى، تهران، دارالكتب الإسلاميه، چاپ چهارم، 1407ق.

- مجتهدى، سيد مرتضى، صحيفه مهديه، ترجمه: محمدحسين رحيميان، قم، دارالثقلين، چاپ اول، 1379ش.
- مجلسى، محمداقصر، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، بيروت، دار إحياء التراث العربى، چاپ دوم، 1403ق.
- _____، زاد المعاد، مفتاح الجنان، بيروت، مؤسسة الأعلمى للمطبوعات، چاپ اول، 1423ق.
- _____، مرآة العقول فى شرح أخبار آل الرسول، تهران، دارالكتب الإسلاميه، چاپ دوم، 1404ق.
- _____، ملاذ الأخبار فى فهم تهذيب الأخبار، قم، كتابخانه آيت الله مرعشى نجفى، چاپ اول، 1406ق.
- مصطفوى، حسن، التحقيق فى كلمات القرآن الكريم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامى، چاپ اول، 1368ش.
- مظفر، محمدرضا، عقائد الإماميه، تحقيق: دكتور حامد حنفى، قم، انصاريان، چاپ دوازدهم، 1387ش.
- مفيد، محمد بن محمد بن نعمان، المقنعة، قم، كنگره جهانى هزاره شيخ مفيد، چاپ اول، 1413ق.
- منسوب به امام على بن الحسين عليه السلام، الصحيفه السجديه، قم، دفتر نشر الهادى، چاپ اول، 1376ش.
- موسوى اصفهانى، سيد محمد تقى، مكيال المكارم، ترجمه: مهدي حائرى قزوينى، تهران، بدر، 1379ش.
- نعمانى، محمد بن ابراهيم، الغيبه، تهران، نشر صدوق، چاپ اول، 1397ق.
- نورى طبرسى، حسين، نجم الثاقب، قم، جمكران، چاپ يازدهم، 1386ش.
- نورى، حسين بن محمد تقى، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، چاپ اول، 1408ق.
- يزدى حائرى، على، إلام الناصب فى إثبات الحجّة الغائب عليه السلام، بيروت، مؤسسه الأعلمى، چاپ اول، 1422ق.